

ni čovek očekuje osvetu viših sila — apokaliptu. To Palanski rado i često simbolizuje rušenjem, pretvaranjem svega u onaj biblijski prah *Reka se u zmiyu prometnu; I zvonik se sa njima srusi i itd.*

Pesnik oseća većito prisustvo Kainovog greha i Kainove krvi (*Bratubical*), i očekuje kaznu. Stoga je neobična simbioza sa prirodom samo vesnik propasti. I iz te simbioze pesnik izvlači uvek isto iskustvo (*„Sa grudi mi voda odvlači / krljušti krvi / niz rebra zapeta“*). Tajanstvena priroda je, kao u starim narodnim predanjima i verovanjima, taj strašni osveta. Autoru je tragatnje za spasom samo varka i prihvata rešenja koja preporučuju osnovna načela nozovzetnog morala:

»Nemoć mi je jedina odbrana
pred vremenom.«

Samo tako, poručuje pesnik, možemo da opstajemo, da se nadamo, i da »na mahove vidimo sjaj / obećanog grada«.

Pesme *Ruke zuzidane*, *Zapeva gusto gorje* i *Zapis*, iako ne istupaju iz ciklusa, otkrivaju i nagoveštavaju izvesne pesničke mogućnosti, i ostavljaju ipak zračak nade da bi Zvonimir Kostić Palanski mogao nekom potonjom zbirkom da se iskupi za ovu prvu, za koju je najbolje da se što pre zaboravi.

Marinko Arsić Ivkov

ANĐELKO VULETIĆ: „POEZIJA“ „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1971.

U poeziji Anđelka Vuletića razlikujemo dve faze, dva pravca: prvi, koji obuhvata njegove zbirke pesama *Gramatika ili pragonstvo* („Svetlost“, Sarajevo, 1961), *Jedina nada* („Nolit“, Beograd, 1962) i *Sedam vječnih pitanja* („Naprijed“, Zagreb, 1965) i drugi, sa zbirka *Zmije odlaze s onu stranu svijeta* („Veselin Masleša“, Sarajevo, 1967) i *Kraljica puteva* („Svetlosti“, Sarajevo, 1968). Kada to kažemo i ne pokušavamo razbiti celovit pesnikov stvaralački postupak, raslojiti njegovu osnovnu misao koja je zajednička za sve Vuletićeve knjige, a koja bi se mogla izraziti ovim rečima: svet i život su sunce, pragonstvo, žed i smrt, poezija je jedina oaza u kojoj čovek može da nađe utočišta, ali i oaza u kojoj se stiču prostori, vreme, koprive i zmiye, u kojoj traje taj život nesnosan sa svim svojim pitanjima i gde se, dakle, začinje pragonstvo ne više kao metafora, već kao smisao pisanja koje je, kako bi rekao Risto Tričković, „usamljeničko kopanje, traženje, do kraja i konca“, traženje ivicom, rubom, ponorom, nepoznatim, nepotkupljivim predelom svoga čovečanskog nesećanja i zapamćivanja.

U početku pesničkog otvaranja Vuletićeva pesma vukla je unutrašnjem težistu, pomenoj ravnoteži govora, dubini značenja koja je imalo svoju punoću tek u okviru cele knjige. Tako *Gramatika ili pragonstvo* ostaje, jer jeste, dovršeno pesničko delo na kraju jednog perioda iskustva i saznanja. To isto možemo reći i za naredne dve Vuletićeve knjige stihova, *Jednu nadu* i *Sedam vječnih pitanja*. Međutim, uzete sve tri skupa, opet su jedna celina, oaza iz koje pesnik nije uspevao nestati tragom pragonstva, tragom svojih stopa koje su ostajale na pesku življenja da svedoče uzaludnost i pragonstva i traga. Nećemo kriti kako upravo tu prvu fazu, taj početni sloj Vuletićevog pesničkog taloženja, smatramo suštinskiom od one koja je potom usledila. Vuletić je u tim prvim svojim knjigama napravio majstorski potez rasecajući perom i samu dušu reči, dovodeći pesmu do trenutka kada više u njoj nema govora ni odlaganja, kada više u njoj nema ništa od namere i napora pesnika, kada je ona jedno pokrenuto, stvarno biće s korenom u gustini, podjednako, i gorčine i nade, i lepote i bezizlaza.

Drugu fazu Vuletićevog pesničkog ostvarivanja karakteriše drukčija forma i sadržaji pesme, i drukčije osećanje koje ih povezuje. Tu je Vuletić direktniji kada misli o svetu i životu, neposredniji i bliži umaknucima života, dakle, smrti. Vuletićeva pesma, posebno u *Kraljici puteva*, kompletna je rečenica, misao, slika-relacija, jedna pritajena

nost koja ubada žaokom upravo onda kada okončavamo svoj čitalački posao koji je uvek nekako na ivici strpljenja, na repu egzistencije i potrebe. Kontemplativno osećanje, kojeg Vuletićeva poezija nije lišena nijednog trenutka, u ovoj fazi pesnikovog stvaranja više je pepeo nego žar, jer se nešto promenilo u ukupnom pesnikovom biću, u odnosu prema stvarnosti i sebi. Tu, recimo, pesma *Postati zavičaj* dugo, kao ptica, kruži između neba i zemlje reči, oko kamena i pelina glasa, oko početne sebe-misli, sebe-vizije, dok se ne spusti na onu tačku gde mora biti humka ma kud telo odlazilo, ma kud preturali zanemele kosti. Ili pesma *Temeljac-kamen*, gde, takođe, nema druge simbolike osim one koju stvara sam život jednom pristajući na sebe, drugi put čudeći se tom pristajanju, treći put odričući se i pristajanja i čudenja, i sebe. Suprotno Sizifu, koji kotrlja kamen svoje uzaludnosti uzbrdo, Vuletić svoj kamen hoće da ugradi u prah, gde su i jedino moguće obnove, u pepeo, odakle će opet, i sasvim sigurno, početi jedno novo pesničko, i ljudsko, pragonstvo.

Ako, dakle, prvom fazom Vuletićevog pesničkog dela dominira razgrađivanje prilagodavanje svetu, stvarnosti i pojavama, rečima čiji se smisao otkriva na onim njihovim prelazima do kojih stižu samo pesnici kojima poezija nije prohtev niti poziv, već potreba, drugom fazom Vuletićevog pesničkog rukopisa dominira prihvatanje saznanja, prihvatanje iskustva kao već razgrađenog prilagodavanja vremenu i životu. Nije reč o saznanju kao utočištu kao odbrani, već o saznanju kao otvoru i ponoru kroz koji otiče naš ljudski vek.

Dragoljub Jeknić

RADOMIR PUTNIK: „PRIČE O SMRTI“

Ugao, Vršac, 1971.

Ono što Vršac i Zrenjanin čini značajnijim literarnim punktovima u Vojvodini jeste izrazita samosvojnost — stilska i tematska srodnost grupe pisaca koji žive i rade u ta dva grada. Za razliku od Zrenjaninaca, čija dela karakteriše *eksperiment* i *humor*, vršački krug pisaca — odnosno njihove knjige — bitno određuje *tema smrti*. Reč *smrt* je, štaviše, eksplicitno naznačena u naslovima većine knjiga koje su u poslednjih nekoliko godina štampali ovi pisci: *Smrt godišnjeg doba* Olge Ostojić-Belče, *Smrt jedne slike* i *Smrt Antonija Mihačevića* Dušana Belče, *Priče o smrti* Radomira Putnika... Smrt, rasulo i propadanje nalazimo i u knjigama V. Stojsina, D. Kopčalića, D. Bugarića i drugih. Smrt je, sigurno, opsesivna tema literature i umetnosti uopšte, i zato kritičar mora sa osobitom pažnjom da pristupi delima ovih pisaca. Ovdje bismo želeli da ukazemo na činjenicu da ovi pisci često nemaju dovoljno snage da svojim perom zahvate i dublje slojeve teme.

Takav primer plutanja po površini teme pruža nam i prva prozna knjiga Radomira Putnika, *Priče o smrti* sadrže devet kraćih proznih celina — priča, koje su unutrašnje povezane temom smrti. Priče su i formalno povezane piščevim komentarima koji se odnose na pojedine prozne celine, kao i uvodnom beleškom, gde pisac predstavlja sebe samo kao izdavača *Letopisa Adama Semajera*, svršenog maturanta — rukopisa nađenog na otpadu.

Smrt je prisutna, rekli smo, u svim pričama. Tačnije smrt je *opesija* glavnog junaka — pisca *Letopisa*, Adama Semajera, i njegovih sugrađana, stanovnika grada. Semajerova opsednutost smrću najbolje je izražena u pričama *Susedi* i *Fragmenti*, a *opesija* smrću svih meštana u pričama *Balada o kostima*, *Susedi* i *Povodom smrti gospođice Aglaj Petrov*.

Naše kritičke primedbe usmerićemo u dva pravca: sadržinsko-tematskom i jezičko-stilskom.

Sadržinska analiza ovih priča, otkriva, pre svega, nedovoljnu motivisanost događaja, situacija i postupaka ličnosti. Autor je ispričao niz događaja, priče su na nivou skaski — iako one čari tajanstva, potrebne

za dobru skasku, nema u dovoljnoj meri. Doduše, na nekim mestima autor želi da sugerise da se neke stvari podrazumevaju. Stiče se utisak da ova proza u izvesnoj meri duguje romantičnoj inspiraciji. S druge strane, otkrivamo piščevu misao o besmislenosti i života i smrti, koja je, ipak, novijeg datuma u literaturi. Radomir Putnik u svojim pričama često saopštava po nekoliko verzija istog događaja: znači, moglo se dogoditi i ovako i onako, nije važno, jer je sve besmisleno. Isto tako, rekli smo, i nedovoljnost motivacija nameće zaključak da su se događaji mogli odvijati i drukčije.

Verovatno zbog svog letopisnog karaktera, ova proza nema neku naročitu psihološku i literarnu dubinu, iako tematika smrti pruža velike mogućnosti „sondiranja“. No, ne smatramo da je Putnik ostao na „površini“ zbog nedostatka talenta, već nam se pre čini da je to bila njegova namera. U ovakvom obliku kakvom ih je ponudio čitaocu, ove priče, da je autor i hteo, ne bi mogle poneti svu težinu teme kojom se bave. Struktura pojedinih priča vrlo je labava, događaji nedovoljno razvijeni, ali, nasuprot tome, slaba mesta „pokrivena“ su uspelim grotesknim, lirskim ili naturalističkim detaljima.

Putnikove priče pokazuju u velikoj meri stilsku neujednačenost. Autor koristi nekoliko načina pripovedanja: lirski, groteskni, realistički itd. Očigledno je da Putnik još traži svoj konačni profil i put. Međutim, moramo priznati da spoj različitih pripovedačkih elemenata daje dobre rezultate u pojedinim pričama. Na jezičko-sintaksičkoj ravni Putnik je izneverio naša očekivanja. Poznajući njegove vrsne leksičke i versifikatorske rezultate u poeziji, nadali smo se da će njegov prozni rukopis sadržavati slično savršenstvo. No, Putnikova rečenica je neispisana, nespretna, nedovoljno gipka, rapava, neelektorisana i bez potrebne doze literarnog tembra. Izuzetak čine ona mesta gde autor konisti govorni jezik (*Dve slike*) i nepismene službene spise (*Balada o kostima*), jer su to uspešna funkcionalna rešenja.

Petar Vukov

MARIJA MARTIĆ: „U TESNACU KOŽE“

„Trag“, Pančevo, 1972.

Pred zbirkom pjesama Marije Martić nalazim se u nedoumici, načas. Poslije više ne. Knjiga *U tesnacu kože* neujednačena je. Za to snose krivicu autor i urednik (urednik naročito) koji je pravio izbor. Ako odstranim pjesme koje su bezvrijedne, koje i nisu pjesme, koje su samo, eto, tako dospjele u knjigu, ako jednostavno zaboravim da te „pjesme“ postoje — tada pred sobom imam čistu, sublimnu liriku.

U „slučaju“ Marije Martić ne mogu govoriti o uzorima, ne mogu spominjati tradiciju ili iznalaziti škole (pjesničke i one druge). Marijina je lirika, čini se, bez uzora, samonikla, izvorna: to je lirika nebrušena, blaga, bez oslonaca: kao lopoč na mirnoj vodi. Ako bih, ipak, pokušao iznaći neke veze, neke srodnosti, mogao bih spomenuti jedan senzibilitet, nejasan i prigušen, možda, srodan senzibilitetu Irene Vrkljan, jedan osjećaj za atmosferu kakav nalazimo kod Slavičeka i jednu prigušenu putenost, srodnu Sonji Manojlović iz onih prvih dana, s početka.

Postoji jedan dirljiv paradoks koji je nametljivo prisutan kad razmišljam o ovoj knjizi: čini se da je pisana bez strasti. Ove je pesme napisala ravnodušna ruka i duša. A pjesme su otgnute iz pejzaža, iščupane s korijenjem na kojemu se još dime komadić gnoja, zemlje. Knjiga o Vojvodini. Tu se leluja prašina, tu je Vojvodina periferije, dvorišta i bašti, leja sa cvijećem i krompirima, Vojvodina prljavih travurina, žabokrečina, bolesne sjete, sporih voda, kandila u kojima gori užezeno ulje i dimi se na groblju noću, Vojvodina kukuruza, rakije, samoubojica, znojavih pazuha po kratkim autobusima. Ali bez strasti. Kao usput, kao gledana kroz debelo staklo, kroz oko kamere.

Momčilo Popadić